

DESCARTES'İN ŞÜPHECİ HİPOTEZLERİ

Felsefe Dünyası Dergisi, Sayı: 67, Yaz 2018, ss. 55-65.

Makale Geliş Tarihi: 15.03.2018 | Düzeltme: 16.05.2018 | Yayına Kabul Tarihi: 25.05.2018

Ferhat AĞIRMAN*

Giriş

Descartes, *Meditasyonlar*'da temelci bir epistemoloji ortaya koyarak, bilginin varlığını tehdit eden şüpheli kaygıları bertaraf etmeye çalışır. Temelciliğe göre, bilgi çıkarımsal olmayan yani doğruluğu apaçık olan inançların oluşturduğu bir temel ve bu temel tarafından çıkarımsal olarak desteklenen inançların oluşturduğu bir üstyapı olmak üzere iki katmanlı, hiyerarşik bir yapı sergiler. Bilginin temelini oluşturan ve çıkarımsal olmayan inançlara temel inanç denir. Çıkarımsal olan inançlar ise temel-olmayan inançlar ya da üstyapı inançlarını oluşturur. Temel inançların başka inançlar tarafından epistemik olarak gerekçelendirilmeye ihtiyaç duymamaları, onları epistemik açıdan imtiyazlı bir statüye sahip kılar. Katı bir temelciliği benimseyen Descartes, bu türden inançları şüpheden muaf ve yanılmaz olarak karakterize eder. Bilginin temelini de sağlam ve sarsılmaz kılan, söz konusu inançların bu özellikleridir. Böylesine sağlam ve sarsılmaz bir temel üzerine inşa edilen bilgi de sağlam ve kalıcı olacaktır. Aksi takdirde, tıpkı temeli zayıf olan bir bina gibi, şüpheli bir tehdit karşısında her an çökebilir. Dolayısıyla, Descartes şüpheli kaygıları ortadan kaldırmak için, sağlam bir temel üzerine kurulu bir bilgi dizgesi inşa etmeyi amaçlar. Ancak, Descartes bunun için öncelikle zihnin eskiden kalan önyargılardan ve duyulardan arındırılması gerektiğini düşünür.¹

Bu, kuşkusuz Descartes'in Aristotelesçi Skolastik geleneğe olan eleştirel tutumunu da yansıtır. Descartes, Aristotelesçi öğretilere dayanan Skolas-

* Pamukkale Üniversitesi Felsefe Bölümü, Doç. Dr.

1 Descartes, 1988, s.73.

tik gelenek içerisinde yetişmiş olmasına rağmen, skolastik felsefeye yönelik birtakım itirazlarda bulunur. Ona göre, bu felsefenin en temel hatası, duylara karşı duyulan sorgulanmamış güvendir; çünkü bu anlayış “kesinliğin duyularda bulunduğunu” bir şekilde varsayar.² Ancak, Descartes duyuların bilgi için sağlam ve güvenilir bir temel teşkil etmediğini savunur. Duyusal deneyime dayalı inançlar üzerine kurulu bilgi dizgesi her an yıkılmaya meyillidir. Çünkü temeli oluşturan inançlar ya da ilkeler açık ve seçik değildir. Descartes, bu savını desteklemek için meşhur yer çekimi örneğini verir. Descartes’a göre, ağır nesnelerin yerin merkezine doğru hareket ettiğini görebiliriz. Ancak, duyular bize ağır nesnelerin bu şekilde hareket etmesine neden olanın yer çekimi olduğunu açık ve seçik olarak bildirmezler. Dahası, duylara olan aşırı güven bizi şeylerin doğası hakkında hata yapmaya sürekler. Çünkü her şeyin bize gözüktüğü gibi olduğunu kabul ederiz.

Descartes, duylara olan bu aşırı güveni yıkmak ve bilginin temelini sağlam bir zemine oturtmak için şüphe metodunu kullanır. Bu metot şüpheden muaf, mutlak anlamda kesin bir doğru buluncaya kadar, en ufak bir şüphe unsuru bile taşıyan her yargıyı reddetmeyi içerir. Descartes, bu amaçla, şüpheci argümanlar geliştirmiştir. Bunlar, duyuların yanılabilir olduğu delili, rüya ve kötü cin argümanıdır. Daha radikal olmaları sebebiyle, bu çalışma rüya argümanı ve kötü cin argümanı üzerinde duracaktır. Bu çalışmanın amacı, Descartes’in İlk *Meditasyon*’da öne sürdüğü bu şüpheci argümanların yapısını ve kapsamını açıklığa kavuşturmadır. Bu argümanların her biri şüpheyi farklı bir boyuta taşımasına rağmen, her ikisinin de ortak özelliği duylara dayalı bilginin güvenilirliğine gölge düşürmeleridir. Bu ise, Descartes’in matematik ve metafiziğin doğrularının bile duyusal verilerden soyutlanarak elde edildiği görüşünü benimseyen Aristotelesçi-Skolastik gelenekten kopuşuna ve rasyonalist yönelimine işaret eder. Yani Descartes’in şüpheci argümanları empirisist Skolastik epistemolojiyi yıkıp, yerine rasyonalist bir epistemoloji inşa etmede bir adım teşkil ederler.

I

Şüpheci, bilginin olanaksız olduğu iddiasını temellendirmek için kimi bir takım dayanaklara başvurur.³ Descartes ile özdeşleşen Kartezyen şüpheci-

2 Cottingham, 1998, s.32.

3 Şüphelinin en yaygın olarak benimsediği taktik, hata olasılığına dayalı argümanlar öne sürerek çeşitli önermelerin bilgisine sahip olamayacağımızı göstermektir. Çünkü şüpheciye göre, bilginin olduğu yerde hatanın olması söz konusu değildir. Şüpheci de tıpkı Descartes gibi, bilginin önkoşulu olarak yanılmazlığı esas alır. Şüpheci genellikle üç türlü hata kaynağına başvurarak bilginin varlığını tehdit eder. Bunlar, bilişsel mekanizmaların yanılabilirliği, nesnenin doğasından kaynaklanan hatalar, mantıksal hatalar ya da hipotezle delil arasındaki mantıksal boşluktan kaynaklanan yanılmalarıdır. Bkz. Goldman, 1986, s.31 ve Vahid, 2005, s.84. Bilişsel mekanizmaların yanılabilirliği en eski ve en yaygın şüpheci

liğinin temel dayanağı ise, "rakip hipotezler" ya da "şüpheli "hipotezler" argümanı olarak bilinen argümandır.⁴ Şüpheli hipotezler her şeyin bize gözüktüğünden farklı olabileceği varsayımsal durumlar öne sürerek, bilginin varlığına ciddi bir tehdit oluştururlar. Diyelim ki, mutfaktasınız ve fırının birden çalışmadığını fark ediyorsunuz. Bunun olası bir açıklaması fırının bozulmuş olabileceğidir. Ya da fırın sigorta attığı için çalışmıyor olabilir. Bu durumda, elinizde fırının neden çalışmadığına dair iki rakip hipotez vardır. Eğer elinizdeki deliller her iki hipotezi de eş ölçüde destekliyorsa, söz konusu hipotezlerden birini diğerine tercih etmek keyfi bir tercih olur. Diğer bir deyişle, söz konusu hipotezlerden birini elimine etmediğiniz müddetçe, fırının neden çalışmadığını bildiğiniz söylenemez. Benzer şekilde, şüpheli de öne sürdüğü varsayımsal durum elimine edilmedikçe, çoğu önermenin bilgisine sahip olamayacağımızı iddia eder. Çünkü söz konusu varsayımsal durumlarda çeşitli yargılara ilişkin inançlarımız yanlış olacaktır. İnançlarımızın yanlış olma olasılığını ortadan kaldırmadığımız sürece, inançlarımızın bilgi statüsü kazanması imkânsızdır. Şüphelinin buradaki argümanı eksik-belirlenim prensibi olarak bilinen prensibe dayanır. Bu ilkeye göre, eğer S öznesinin p'ye inanmak için sahip olduğu epistemik nedenler p'nin alternatiflerini yani p ile tutarsız olan önermeleri elimine etmiyorsa, S öznesi p'yi bilmiyordur. Descartes'in rüya ve kötü cin hipotezleri de oldukça makul olan bu prensibe dayanır. Descartes (2014: 18-19), rüya hipotezini şöyle dile getirir:

Kim bilir kaç kez rüyamda da burada olduğumu, giyinik olduğumu ateşin karşısında olduğumu görmüşümdür, gerçekte çırpıplak yatağımda yatarken!

dayanaktır. Şüpheli ya duyuların ya da aklın yanılmasının mümkün olduğunu savunur. Nesnenin doğasından kaynaklanan hatalar ise, fenomenler dünyasının sürekli bir değişim içerisinde olmasından kaynaklanır. Sürekli bir değişim içerisinde olan şeylerin yapısını kavramada hataya düşebiliriz. Platon, bu görüşü savunanların başında gelir. Mantıksal hatalar ise, elimizdeki delillerin bir hipotezi destekledikleri oranda başka bir hipotezi de desteklenmesinden kaynaklanır. Elimizdeki delillerin birbiriyle rakip, alternatif hipotezleri desteklemesi, söz konusu delillerin kesin bir sonuç üretmekte yetersiz kaldıklarının bir göstergesidir. Hume'un tümevarıma yönelik şüpheliği bu türden bir şüpheliliktir. Şüphelinin dayanaklarından bir diğeri ise, kriter problemi olarak bilinen problemdir. Bu problemin temelinde iki soru yatar: (i) Neyi bilebiliriz? ve (ii) Nasıl bilebiliriz? İlkine verilecek herhangi bir cevap, bilgi örneklerine sıralamaya yöneliktir. İkincisine verilecek bir cevap ise, neyin bilgi neyin bilgi olmadığını ayırt etmemize yarayan bir kriter bulmaya yöneliktir. Bu sorulardan birini yanıtlamak, diğerini de yanıtlamayı gerektirir. Bu bağlamda, ya bilgi örneklerinden hareketle bilginin kriterini bulmaya çalışabiliriz ya da refleksiyon yoluyla ulaştığımız bilgi kriterinden hareketle bilginin sınırlarını belirleyebiliriz. Fakat ne örneklerle başvurulur ne de herhangi bir örnek olmaksızın, yalnızca düşünülerek bilgi kriteri oluşturulabilir. Bilginin varlığını tehdit eden şüpheli dayanaklardan bir başkası ise, yukarıda açıklanacak olan şüpheli hipotezler ya da şüpheli senaryolar argümanıdır.

4 Bilindiği üzere, Descartes *İlk Meditasyon*'da üç şüpheli argüman ortaya koyar. Ancak, bu argümanlardan birisinin dayanağı, diğer ikisinininkinden farklıdır. Descartes'in ortaya koyduğu ilk argüman, bilişsel mekanizmaların ya da duyuların yanılabilirliğine dayalı bir argümandır. Bu argüman duyuların yanılabilir olmasından hareketle, duyular yoluyla edindiğimiz inançların kesinlikten yoksun olduğunu ortaya koyar.

Ama şu an şu kâğıda uyuyan gözlerle bakmıyorum, salladığım şu baş uykuda değil, şu eli de bir amaçla ve bilerek uzatıyor ve sıkıyorum; uykuda olanlar hiç de bütün bunlar kadar açık ve seçik gibi görünmüyor. Fakat inceden inceye düşününce, uyurken sık sık bu tür yanılsamalarla aldatıldığımı hatırlıyor ve bu düşünce üzerinde biraz durunca uyanıklığı uykudan ayırt etmeyi sağlayacak kesin belirti bulunmadığını o derece açıklıkla görüyorum ki şaşırıp kalıyorum ve şaşkınlığım nerdeyse beni uyanırken uyumakta olduğuma inandıracak raddeye varıyor.⁵

Descartes'in rüya hipotezi, duyuşsal deneyime dayalı inançlara yönelik bir tehdit oluşturur.⁶ Descartes'a göre, şu anda uyanık değil, uyuyor ve rüya görüyor olabiliriz. Bu, mantıksal olarak olanaklı bir varsayımdır. Uyurken sahip olduğumuz duyuşsal deneyimler ise, uyanırken sahip olduğumuz duyuşsal deneyimlerle niteliksel olarak aynıdır. Örneğin hem uyanırken hem de uyku halinde ateşin karşısında oturduğumuzu, giyinik olduğumuzu, bir elimizin olduğunu görebiliriz. Ancak, uyku halindeyken sahip olduğumuz duyuşsal deneyimleri çoğu kez gerçeği yansıtmaz. Çünkü rüyamızda giyinik olduğumuzu görürken, gerçekte üstümüzde hiçbir giysi bulunmayabilir. Dolayısıyla, her şey bize gözüktüğünden daha farklı olabilir. Bu durumda, duyuşsal deneyime dayalı bütün inançlarımız yanlış olacaktır. Başka bir deyişle, "bir elim var", "şu an ateşin karşısında oturuyorum" gibi önermeleri bildiğimiz söylenemez. Fakat ne var ki, şu anda uyku halinde olmadığımızı ve rüya görmediğimizi bilmemizin hiçbir yolu yoktur. Duyuşsal deneyimlerimizin niteliksel özdeşliği, uyanıklık halini uyku halinden ayırt etmemizi imkânsız kılar. Uyku halinde olmadığımızı garanti edemediğimiz müddetçe, algısal inançlarımızın yanlış olma olasılığı da ortadan kalkmayacaktır. Dolayısıyla, söz konusu inançların, Kartezyen bilgi kuramı gereğince, bilgi statüsü kazanmaları olanaksız olacaktır. Çünkü Kartezyen bilgi kuramına göre, bir inancın bilgiye dönüşmesi için, yanlış olma olasılığının bertaraf edilmesi gerekir.

5 Rüya argümanı antik dönemden beri şüpheciğin temel dayanaklarından biri olmuştur. Hatta Hobbes Descartes'i bu yüzden eleştirmiş ve orijinal bir argüman sunmamakla suçlamıştır. Descartes'in ortaya koyduğu şüpheci argümanların tarihsel arka planı ve antik dönem şüpheciğinden farkları ve benzerlikleri için bknz. Fine, 2000, ss.195-234; Bermudez, 2008, ss.53-79.

6 Duyuşsal deneyime dayalı inançların yanılabilir olduklarını gösteren yalnızca rüya durumları değildir. Descartes'in duyuların yanılabilirliği argümanı da söz konusu iddiayı destekler. Ancak, Descartes (2014: 18)'in belirttiği üzere, duyular genellikle bizi küçük veya uzaktaki nesnelere hakkında yanıltır. Yakınıımızdaki nesnelere hakkında ya da uygun, elverişli ortamlarda duyularımız bize gerçeği iletebilirler. Örneğin, şu anda ateşin karşısında oturuyor olmam ya da iki elimin olması gibi. Ancak, aynı şey rüya argümanı için söz konusu değildir. Çünkü rüya argümanı ister yakınıımızdaki nesnelere ilişkin ister uygun, elverişli ortamlarda algılanan şeylere ilişkin olsun, duyuşsal deneyimlerimizin bizi yanlışla sürükleyebileceğini gösterir. Dolayısıyla, rüya argümanı daha yıkıcı bir etkiye sahiptir.

Görüldüğü üzere, Descartes'in rüya hipotezi mantıksal açıdan olanaklı bir durumu tasvir eder. Bu varsayımsal durum gerçek olgu durumlarıyla tutarsız olmasına karşın, eldeki duyuşsal veriler bu durumu elimine etmekte yetersiz kalırlar. Dolayısıyla, şu anda bilgisayarda bu yazıyı okuduğunuzu bildiğiniz söylenemez. Descartes'ın rüya argümanını biçimsel olarak şöyle ifade edebiliriz:

1. Eğer şu anda ateşin karşısında oturduğumuzu veya giyinik olduğumuzu biliyorsak, şu anda rüya görmediğimizi biliyoruz.
2. Şu anda rüya görmediğimizi bilmiyoruz.
3. O halde, şu anda ateşin karşısında oturduğumuzu veya giyinik olduğumuzu bilmiyoruz.⁷

Oldukça makul öncüllere dayanan bu dedüktif çıkarım geçerlidir.⁸ Ancak, şüpheli sonuç sağduyuyla örtüşmeyen ve kabul etmesi oldukça güç bir epistemolojik felaket tablosu sunar. Bu anlamda eldeki argüman paradoksal bir yapı sergiler. Çünkü akla yatkın olan öncüller akıl almaz bir sonuç doğurmuştur. Öncülleri reddetmek çok zor olduğu gibi, şüpheli sonucu kabul etmek te bir o kadar kolay değildir. Dolayısıyla argüman kendisini bir dilemma olarak dayatmaktadır. Argüman daha yakından incelendiğinde, öncüllerin oldukça makul olduğu görülecektir.

Argümanın ilk öncülü, dedüktif kapanış prensibi olarak bilinen prensibin bir ifadesidir. Bu prensibe göre, bilgi bilinen bir mantıksal gerektirme altında korunur. Başka bir ifadeyle, eğer S öznesi hem p önermesini hem de q'nün p'nin mantıksal sonuçlarından birisi olduğunu biliyorsa, o halde S q önermesini de biliyordur.⁹ Bu, oldukça makul ve sağduyuyla uyumlu bir prensiptir. Şimdi bu prensibe göre, ilk öncülü tekrar ele alalım. Şu an ateşin karşısında oturduğunuz ve giyinik olduğunuzu bildiğinizi varsayalım. Bu ise, şu anda rüya görmediğinizi ima eder. Çünkü şu anda rüya görmüyor olmanız, şu anda ateşin karşısında oturduğunuz veya giyinik olduğunuz bilginin mantıksal bir sonucudur. Eğer siz hem şu ateşin karşısında oturduğunuz veya giyinik olduğunuzu biliyorsanız hem de şu anda rüya görmüyor olduğunuz önermesinin, şu anda ateşin karşısında oturuyor ve giyinik olduğunuz önermesinin mantıksal bir sonucu olduğunu biliyorsanız, o halde şu anda rüya görmediğinizi biliyorsunuzdur.

7 Bu argüman, *modus tollens* formunda ifade edilmiştir. Ancak, argüman modus ponens olmak üzere farklı şekillerde de ifade edilebilir.

8 Eğer dedüktif bir akıl yürütmeye öncüllerin doğruluğu sonucun doğruluğunu garanti ediyorsa, o akıl yürütme geçerlidir. Eğer geçerli olan bir akıl yürütmenin bütün öncülleri gerçekten doğru ise, o halde söz konusu akıl yürütme güvenilirdir.

9 Bu prensip formel bir biçimde şöyle ifade edilebilir: $(x)(y) ((Kx \wedge K(x \rightarrow y)) \rightarrow Ky)$.

Argümanın ikinci öncülü ise, şüpheci senaryonun mağduru olmadığı-mızı hiçbir şekilde bilemeyeceğimizi dile getirir. Buna göre, şu anda rüya görmediğimizi bilmemizin hiçbir yolu yoktur. Şüphecinin bu iddiası, eksik-belirlenim prensibine dayanır. Çünkü ister gerçek dünyada olsun ister şüphecinin öne sürdüğü varsayımsal durumda olsun, sahip olduğumuz duyu deneyimlerimiz birebir aynıdır. Eş deyişle, gerçek dünyada algıladığımız her şey bize nasıl görünüyorsa, uyku halindeyken de aynı şekilde gözü-kecektir. İki elimizin olduğunu ya da elimizde bir kitap tuttuğumuzu hem uyanırken hem de uyku halindeyken görebiliriz. Sahip olduğumuz bu duyu deneyimleri temelinde ise, iki elimizin olduğuna ya da elimizde bir kitap tuttuğumuza inanabiliriz. Şüphecinin varsayımsal durumunda söz konusu inançlar yanlış olacaktır. Çünkü her şey bize gözüktüğünden oldukça farklıdır. Ancak bizim böyle bir varsayımsal durum içerisinde olduğumuzu ya da olmadığını bilmemize imkân yoktur. Çünkü uyku halindeyken sahip olduğumuz duyu deneyimlerimiz uyanırken sahip olduğumuz duyu deneyimleriyle niteliksel olarak aynıdır. Bununla birlikte, duyu deneyimlerimiz şüpheci senaryonun mağduru olup olmadığını tespit etmek için kullanabileceğimiz tek ölçüttür. Ancak hem uyanırken hem de uyku halindeyken sahip olunan duyu deneyimlerinin niteliksel karakteri, bu ölçütü işlevsiz kılar. Dolayısıyla, uyanıklığın uyku halinden sübjektif olarak ayırt edilemezliği, şüpheci senaryonun mağduru olmadığını bilmemizi imkânsız kılar.

II

Görüldüğü üzere, rüya argümanının öncülleri oldukça makuldür. Bu öncülleri kabul ettiğimiz takdirde, duysal deneyime dayalı bütün inançlarımız epistemik bir yıkıma uğrayacaktır.¹⁰ Rüya argümanının bu yıkıcı etkisine rağmen, şüphecinin ağından kurtulan inançlar da mevcuttur. Descartes (2014: 20), bunu şöyle ifade eder:

...aritmetik, geometri ve onlar gibi- dünyada gerçekten var olup olmadıklarını pek dert etmeksizin- pek yalın ve genel şeylerle uğraşan öteki bilimlerin kesin ve kuşku götürmez bir şeyler içerdikleri sonucuna varacak olursak, belki de yanlış bir şey yapmış olmayız. Zira ister uykuda ister uyanık olayım, ikiyle üçün toplamı her zaman beş sayısını verecek ve karenin de hiçbir zaman dörtten çok kenarı olmayacaktır. Bu denli açık seçik ve göz önünde

10 Şüpheci sonuca direnmenin iki yolu vardır. Ya şüpheci argümanın öncülleri reddedilebilir ya da sonucun yanlış olduğu gösterilebilir. Mevcut literatürde, şüpheci hipotezlere yönelik cevaplar genellikle onun dayanaklarını çürütmeye yöneliktir. Kimileri şüpheci argümanın dayandığı kapanış prensibini reddeder. Dretske ve Nozick bu yöntemi izler. Kimileri ise, şüphecinin öne sürdüğü varsayımsal durumların yanlış olduğunun bilinebileceğini iddia ederek, argümanın ikinci öncülünü reddederler. Moore böyle bir yaklaşımı benimser. Bu yaklaşımların bir incelemesi için bkz. Öztürk & Sarı, 2013, ss.127-142.

olan hakikatlerin yanlış ve kesinlikten uzak olabileceğinden kuşkulunmak da olanaklı görünmemektedir.

Bu alıntı iki açıdan önem taşır. Birincisi, yukarıda da belirtildiği üzere, rüya hipotezinin kapsamına girmeyen bazı inançların olduğu dile getirilir. Bu inançlar, matematik ve geometrinin yargılarına ilişkin inançlardır. Bu da bizi bu alıntının önem arz ettiği ikinci hususa getirir. Bu da şudur: Matematiksel ve geometrik yargıların duysal deneyimden bağımsız oldukları ve dolayısıyla rüya hipotezi tarafından tehdit edilmedikleridir.¹¹ Bununla birlikte, algısal inançların temelini oluşturan duysal deneyimlerin daha kolay ve daha fazla yanılmaya müsait oldukları da söylenebilir. Bunlar ise, Descartes'in rasyonalist eğilimini yansıtır. Ancak, Descartes'in şüpheden muaf, mutlak anlamda kesin bir doğruluğa ulaşma arzusu, onu duyu deneyimlerine dayalı inançların yanı sıra matematik ve geometrinin yargılarına ilişkin inançların da şüpheden muaf olup olmadıklarını sorgulamaya iter. Descartes (2014: 20), bu amaçla yeni ve daha radikal bir şüpheli hipotez öne sürer ve şöyle der:

...O'nun (Tanrı'nın), hiçbir dünyanın, hiçbir göğün, hiçbir yerin var olmamasını ama yine de benim bütün bu şeylerin idesine sahip olmamı ve bütün bunların görüşümün dışında var olmadığını sanmamı sağlayacak şekilde davranmadığını nereden bileceğim? ... Tanrı'nın benim de ikiye üçü her toplayışımda, karenin kenarlarını her sayışımda veya daha da kolay bir sorunu- bundan kolayı düşünülebilirse- her yargılayışımda yanılmamı sağlamadığından nasıl emin olayım?

Descartes'in yeni hipotezine göre, Tanrı bizi hem dış dünyaya hem de matematik ve geometrinin yargılarına ilişkin yanıltabilir. Yani algısal inançlarımızın yanlış olması yalnızca duyularımızın yanıltmasından değil, bizi yaratan Tanrı'nın bizi aldatmasının bir sonucu olabilir. Benzer şekilde, Tanrı bizi matematik ve geometrinin yargıları gibi en doğru sandığımız şeylere ilişkin de yanıltabilir. Dolayısıyla, aldatıcı ve her şeye gücü yeten bir Tanrı'nın varlığı bütün inançlarımızın yanlış olma olasılığını gündeme getirir. Ancak, Descartes bu hipotezi revize ederek, yerine "kötü cin hipotezi" olarak bilinen hipotezi koyar. Çünkü aldatıcı Tanrı hipotezi "en üst derecede iyi ve en yüce hakikat kaynağı olan" Tanrı anlayışıyla örtüşmez. Dolayısıyla-

11 Bazıları Descartes'in matematik ve geometrinin yargılarını hedef alan şüpheli argümanının, söz konusu yargıların da duysal deneyime dayalı olduğunu savunan naif empirisizme yönelik bir tehdit oluşturduğunu iddia eder. Bu türden bir empirisizm, Aristotelesçi-Skolastikler tarafından benimsenmiştir. Buna göre, matematiğin yargıları duysal deneyimden soyutlanarak elde edilir. Dolayısıyla, bu yoruma göre, Descartes matematiğin yargılarını şüpheye açık hale getirirken, halen hedefinde Aristotelesçi-Skolastiklerin empirisist bilgi anlayışı vardır. Bkz. Frankfurt, 1970; Rozemond, 1996.

la, Descartes (2014: 22) bizi çoğu konuda aldatan ve yanıltan Tanrı değil, güçlü ve hilekâr bir kötü cin olduğu varsayımını esas alır:

... güçlü olduğu ölçüde hilekâr ve aldatıcı bir kötü cinin beni yanıltmak için elinden geleni yaptığını varsayacağım. Gök, yer, hava, renkler, biçimler, sesler ve diğer bütün dış nesnelerin, bu cinin benim inanırlığıma tuzak kurmak için yararlandığı yanılsamalar ve hayaller olduğunu düşüneceğim. Kendimi de elleri, gözleri, eti, kanı ve hiçbir duyusu olmayan ama yanılıp bütün bunlara sahip olduğunu zanneden bir yaratık olarak göreceğim ve bu fikre inat ve ısrarla bağlı kalacağım.

Descartes'in kötü cin hipotezini ortaya koyarken, aldatıcı Tanrı hipotezinin aksine, matematik ve geometriye ilişkin yargılardan bahsetmemesi oldukça ilginçtir. Bu durum, kimi düşünürleri matematik ve geometrinin yargılarının kötü cin hipotezinin kapsamına girmediğini düşünmeye sevk etmiştir. Ne var ki, böyle bir yorum Descartes'in *Meditasyonlar*'daki amacı ve metnin bütünüyle çok da uyumsuz. Yukarıda da ifade edildiği üzere, Descartes rüya hipotezinin ağından kurtulan inançları sorgulamak adına kötü cin hipotezi gibi daha radikal bir şüpheli hipoteze gereksinim duyar. Bu hipotezin hedefinde ise, yalnızca dış dünyaya ilişkin yargılar değil, aynı zamanda matematik ve geometriye ilişkin yargılarda yer alır. Kötü cin hipotezi de rüya hipotezi gibi ilerler. Kötü cinin her an bizi aldatmaya meyilli olduğu varsayımsal durumda, tecrübelerimiz dış dünyadan değil, kötü cin tarafından kaynaklanmaktadır. Dahası, en açık ve en basit şeylere ilişkin yargılarda bile zihnimiz kötü cin tarafından kontrol edilmektedir. En basit toplama işleminde bile bizi hataya sevk edip, doğru sonuca ulaştığımızı inanmamızı sağlayabilir. Dolayısıyla, kötü cin tarafından sürekli aldatıldığımız varsayımsal durumda, dış dünyadan matematik ve geometriyle ilgili önermelere kadar bütün inançlarımız yanlış olacaktır. Öyleyse, söz konusu önermelerin bilgisi olanaksız olacaktır. Formel bir biçimde ifade etmek gerekirse, bu şüpheli sonuca şöyle ulaşılır:

1. Eğer iki elimizin olduğunu veya ikiyle üçün toplamının beş olduğunu biliyorsak, kötü bir cin tarafından aldatılmadığımızı biliyoruz.
2. Kötü bir cin tarafından aldatıldığımızı bilmiyoruz.
3. O halde, iki elimizin olduğunu veya ikiyle üçün toplamının beş olduğunu bilmiyoruz.

Dikkat edilecek olursa, kötü cin argümanı da rüya argümanı ile aynı forma sahiptir ve aynı epistemik ilkelere dayanır. Tıpkı rüya hipotezi gibi, kötü cin hipotezi de oldukça makul öncüllere dayanmaktadır. Ancak, geçerli olan

ve oldukça makul öncüllere sahip bu argümanın sonucunu kabul etmek daha da güçtür. Çünkü tehdit altındaki yalnızca dış dünyanın bilgisi değil, aynı zamanda matematiksel ve geometrik önermelerin bilgisidir.

Rüya hipotezinde olduğu gibi, ilk öncül kapanış prensibinin bir ifadesidir. İki elimizin olduğunu veya ikiyle üçün toplamının beş olduğunu bildiğimizi farz edelim. Bu ise, mantıksal olarak kötü bir cin tarafından aldatılmadığımız sonucunu doğurur. Eğer hem iki elimizin olduğunu veya ikiyle üçün toplamının beş olduğunu biliyorsak hem de bunun mantıksal sonucunu biliyorsak, kötü bir cin tarafından aldatılmadığımızı da biliyoruzdur. Ancak, ikinci öncül kötü bir cin tarafından aldatıldığımızı bilmemizin hiçbir yolu olmadığını dile getirir. Çünkü elimizdeki deliller bu varsayımsal durumu elimine etmekte yetersiz kalırlar. Fakat bu varsayımsal durumu elimine edemediğimiz sürece ne dış dünyayla ilgili önermelerin ne de matematik ve geometri ile ilgili önermelerin bilgisine sahip olabiliriz. Descartes, kötü cin hipoteziyle epistemolojik yıkım projesini sonlandırır.

Sonuç

Görüldüğü üzere, Descartes'in rüya ve kötü cin hipotezlerine dayanan argümanları oldukça makul öncüllere dayanan geçerli dedüksiyonlardır. Bu argümanların öne sürdüğü varsayımsal durumların doğru olması durumunda, çoğu şey hakkındaki önermelerin bilgisine asla sahip olamayız. Çünkü bilginin varlığı, düşünülebilir tüm hata ihtimallerinin elimine edilmesini gerektirir. Demek ki, söz konusu önermelerin bilgisine sahip olabilmemiz için, bu varsayımsal durumların yanlış olduklarını açıkça bilmemiz gerekir. Fakat ne var ki, sahip olabileceğimiz deliller ışığında bunu bilebilmemiz mümkün değildir.¹² Öyleyse, eldeki bir inancın herhangi bir mantıksal dünyada yanlış olma olasılığı bile, söz konusu inancın bilgiye dönüşmesine engel teşkil eder. Bu, tabii ki, Descartes'in yanılmaz bilgi anlayışının kaçınılmaz bir sonucudur. Şüphesiz ki, Descartes bilginin temelini oluşturmuş inançların yanılmaz ve mutlak anlamda kesin olmasını şart koşar. Bir inancın böylesi bir epistemik statüye sahip olması, yani yanılmaz ve mutlak bir şekilde kesin olması demek, şüpheden muaf olması demektir. Eş deyişle, Descartes'a göre, şüphenin olduğu yerde, hata ya da yanılma söz konusudur. Hata ve yanılmanın olduğu yerde ise, bilgi söz konusu olamaz. Descartes, bir şüpheli olmamasına karşın, bir şüpheli gibi şüphenin ve bilginin uyumsuz bir ikili olduğunu düşünür. Descartes'in temelci yaklaşımı da bunu destekler niteliktedir. Çünkü Descartes'in bilgiyi sağlam ve sarsılmaz bir temel üzerine yeniden inşa etme projesi, bütün şüpheli kaygıları bertaraf etmek amacıyla öne sürülen bir yaklaşımdır.

12 İlk Meditasyon'un farklı bir yorumu için bkz. Esenyel 2017, 246-54.

Öz

Descartes'in Şüpheli Hipotezleri

Descartes, *İlk Meditasyon*'da, giderek radikalleşen şüpheli deliller öne sürer. Bu septik argümanlar bilginin üzerine inşa edilebileceği sağlam ve kalıcı bir temel bulmayı amaçlayarak, bilginin varlığı için tehdit oluşturabilecek tüm hata durumlarını elimine etmeye çalışır. Bu çalışma, Descartes'in rüya argümanı ve kötü cin argümanlarını ele alacaktır. Bu argümanlar, gerçek dünyadan subjektif olarak ayırt edilemez olan ancak süjenin inançlarının yanlış da olabileceği radikal şüpheli senaryolar ortaya koyarlar. Bu makale, bu iki şüpheli argümanın yapısını ve kapsamını açıklığa kavuşturmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Descartes, bilgi, şüpheli senaryolar, rüya argümanı, kötü cin argümanı.

Abstract

Descartes's Sceptical Hypothesis

In the *First Meditation*, Descartes puts forward three increasingly radical skeptical arguments. These skeptical arguments not only serve to find a secure and stable foundation upon which knowledge can be built, but also liberate the mind from prejudices and the senses. This paper shall consider two of Descartes' skeptical arguments, namely, the dream argument and the evil demon argument. These arguments present radical skeptical scenarios that are subjectively indistinguishable from the real world, but in which one's beliefs are false. The paper aims to clarify the structure and scope of these two skeptical arguments.

Keywords: Descartes, knowledge, skeptical scenarios, dream argument, evil-demon argument.

Kaynakça

- Bermudez, J. L. (2008). "Cartesian Skepticism: Arguments and Antecedents", *The Oxford Handbook of Skepticism* (ed. J. Greco), Oxford: Oxford University Press, 53-79.
- Cottingham, J. (1998). *The Rationalists*, Oxford: Oxford University Press.
- Descartes, R. (1988). *Meditations on First Philosophy in Descartes's Selected Philosophical Writings* (trans. by J. Cottingham, R. Stoothorf & D. Murdoch), New York: Cambridge University Press.
- Descartes, R. (2014). *Meditasyonlar*, (Çev. İsmet Birkan), Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Esenyel, A. (2017). "Descartes ve Hume'da 'Şüpheli Bilgi' Fikri", *FLSF*, 243-263.
- Frankfurt, H. (1970). *Demons, Dreamers, and Madmen: The Defense of Reason in Descartes's Meditations*. New York: Bobbs-Merrill.
- Fine, G. (2000). "Descartes and Ancient Scepticism: Reheated Cabbage?", *The Philosophical Review*, 109/2, 195-234.
- Goldman, A. (1986). *Epistemology and Cognition*, Cambridge: Harvard University Press.
- Öztürk, FSM & Sarı, M. (2013). BIV Şüpheli Argümanı ve Çağdaş Tepkiler", *Kaygı*, 21: 127-142.
- Rozemond, M. (1996). "The First Meditation and the senses", *British Journal for the History of Philosophy*, 4, 21-52.
- Vahid, H. (2005). *Epistemic Justification and the Skeptical Challenge*, New York: Palgrave Macmillan.